

dilja je import u hrvatskom jeziku, iranizam usvojen preko turskoga jezika²⁷ i, prema tome, riječ koja u hrvatskom jeziku nalazi svoje mjesto tek od vremena turskih osvajanja. Gradišćanci vjerojatno ne dolaze u dodir s tim turcizmom i zadržavaju autohtonu hrvatsku riječ. S obzirom da *čuvarica* u hrvatskom jeziku pokriva širi sadržaj nego *dadilja*, usvajanjem turcizma smanjena je mogućnost polisemije.

Ovdje navedeni primjeri samo su dio bogatoga hrvatskog leksičkog blaga koje, za sada, još uvijek čuva gradišćansko-hrvatski jezik. Međutim, kao što na taj jezik vrlo snažno utječe njemački jezik, donekle utječe i hrvatski. Taj je utjecaj obično pozitivan, osobito kada je riječ o usvajanju novih riječi za pojmove i stvari kojih do tada u gradišćansko-hrvatskom nije bilo. Međutim, ponekad je i negativan. Zna se dogoditi da gradišćanski Hrvati u susretu s »hrvatskim Hrvatima« preuzmu od nas tudicu, a zanemare svoju domaću riječ ako apriorno polaze od pretpostavke da tako treba govoriti. Stoga nam je svima potrebno stalno učiti hrvatski pa makar to bilo kadšto i od Gradišćanaca.

SAŽETAK

Sanja Vulić, Zavod za lingvistička istraživanja HAZU, Zagreb
UDK 800.853:808.62, izvorni znanstveni članak,
primljen 28. lipnja 1991, prihvaćen za tisak 17. rujna 1991.

We Learn Croatian from Burgenland Croats

The paper deals with a dozen autochthonous Croatian words which had been replaced by foreign words, and are not used any more in standard Croatian. They have been preserved in diaspora in the language of Burgenland Croats.

PREISPITIVANJE NAZIVLJA U JEDNOJ TRADICIONALNOJ GRANI PRAVA

Mile Mamić

Već smo se prilično naviknuli na nazive *krivično pravo*, *krivični zakon*, *krivični postupak*, *krivično djelo*, *krivična odgovornost* itd. A nakon izbora u Hrvatskoj godi- ne 1990. često se čuje u svim tim svezama i pridjev *kazneni*. Štoviše, on u novije vrijeme postaje dominantan. Kako su to bitni nazivi jednoga područja javnoga prava, razmotrit ćemo dublje to pitanje, njegov historijat i stanje u hrvatskoj tradiciji prije dvostrukog narušavanja kontinuiteta hrvatskoga pravnoga nazivlja, godine 1918. promjenom političkoga središta i 1945. promjenom društveno-političkoga sustava. Možda će se tu naći razlozi za što bolje razrješenje toga terminološkog pitanja.

Rimsko je pravo u klasičnom razdoblju izrazom *CRIMEN* označivalo protupravno djelo što ga u posebnom postupku (*iudicium publicum*) progoni i kažnjava država,

²⁷ Škaljić, str. 203; Skok, I, str. 371.

izričući za to javnu kaznu (pocna publica)¹. Nasuprot tomu izraz DELICTUM označivao je protupravno djelo što ga posebnom penalnom tužbom (actio pocnalis) progone oštećeni pojedinac u redovitom civilnom postupku.² U oba slučaja počinitelja protupravnoga djela slijedila je u pravilu POENA (kazna).³ Razlika između naziva *crimen* i *delictum* temelji se dakle na opreci između javnog i privatnog prava, odnosno, recimo uvjetno, kriminalnog i građanskog prava. Razlikovanje tih dvaju pojmova i njihovih naziva uvelike je nestalo već u postklasičnom razdoblju rimskoga prava (godine 235–565. nakon Krista).⁴ Ostala je temeljna opreka između privatnog i javnog prava, ali se zbog sve većeg uplitanja države područje javnoga prava sve više širilo tako da su mnoga *delicta privata* postala *delicta publica*, što je postalo sinonimom za *crimen*. Uplitanje države doseglo je vrhunac u doba apsolutizma, kad vladari nastoje sistemizirati i kodificirati »kriminalno pravo« i proširiti ga na čitavo područje svoje vladavine. Tako npr. car Josip II. stvara *Universalis sanctio de delictis eorumque poenis* sa željom da ga proširi i u hrvatske krajeve, gdje se do tada primjenjivalo običajno pravo potkrijepljeno nekim odredbama pojedinih vladara iz gotovo čitave naše pravne povijesti.⁵ Taj kodeks »kriminalnog prava« govori usporedo o deliktima i odgovarajućim kaznama, pa kako delikte dijeli na *delicta criminalia* i *delicta politica*, tako i kazne dijeli na dvije skupine: *poenae criminales* i *poenae politicae*. Taj je zakonik preveo na hrvatski i objavio u Budimu godine 1788. Ivan Matković iz Požege pod naslovom *Opchinska naredba od zločinstva i njihovih pedepsah*. Gomilanje »kriminalnih djela« vodilo je nužno njihovoj klasifikaciji s obzirom na težinu. U spomenutom zakoniku naziv *delictum* proširio se na sva takva djela bez obzira na težinu, ali prva skupina (u kojoj su teža protupravna djela) dobiva posebnu dodatnu oznaku *criminalale*.⁶ Ono što je u tom zakoniku zajedničko jednoj i drugoj skupini jest njihova temeljna kvalifikacija *delictum*. Godine 1803. objavljen je u Beču *Codex poenalis*, koji se također sastoji od dvaju dijelova. Prvi se dio zove *De criminibus eorumque poenis* a drugi *De delictis politicis eorumque poenis*, a uz svaki se dio dodaje i poseban postupnik (procedendi modus). Ono što je tim skupinama zajedničko jest upravo njihov zajednički naslov *Codex poenalis*. Tu dakle prevladava oznaka *poenalis*. Prvi dio toga zakonika preveden je na hrvatski i objavljen u Zadru godine 1804. pod naslovom *Skupozakonik illiti naredbe cesarske kraljeve varhu zločinstva i pedipse odredjene protiva zločincem*.⁷

Usporedo s unifikacijom i kodifikacijom »kriminalnog prava« u pojedinim državama javlja se i pitanje kako jednim nazivom imenovati to područje javnoga prava, tj. kojim ga pridjevom kvalificirati. Za vrijeme primjene pretežno običajnoga prava na tom području, tj. u pretkodifikacijskom razdoblju, *crimen* i *criminalis* bili su u velikoj prednosti, vjerojatno i stoga što se većina protupravnih djela kvalificirala te-

¹ Ante Romac, *Rječnik rimskog prava*, Zagreb 1975, pod riječi CRIMEN.

² Ante Romac, nav. dj., pod riječi DELICTUM.

³ Ante Romac, nav. dj., pod riječi POENA.

⁴ Ante Romac, nav. dj., pod riječi CRIMEN.

⁵ Vladimir Bayer, Stogodišnjica donošenja hrvatskog Zakonika o krivičnom postupku iz 1875. godine, u: *Zbornik Pravnog fakulteta*, XXVI, 1, Zagreb 1976, str. 7.

⁶ Od toga je pridjeva i načinjena imenica kriminal.

⁷ Taj sam prijevod našao u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Šteta je što nije preveden cijeli zakonik.

žima i tako kažnjavala, a nekoliko stoljeća smrtna je kazna bila dominantna.⁸ Stoga se vjerojatno naša starija sudska praksa u tom području vodi u Arhivu Hrvatske pod *Praxis criminalis*. Kodifikacijom se uspostavljaju čvršće međe između pojedinih skupina protupravnih djela, a time se ujedno onemogućuje sućeva samovolja. Zakonom se dakle utvrđuju, predviđaju protupravna djela, određuju odgovarajuće sankcije i postupci. Budući da su te zakonske sankcije u kodifikacijskom razdoblju bile redovito kazne (*poenae*), po tim se nazivima, odnosno po njihovim adekvatima, naziva čitava ta pravna grana javnoga prava, pa stoga i zakoni, postupnici, sudovi, suci, zakonodavstvo i dr. To potvrđuje i austrijski *Codex poenalis* iz godine 1803, zatim austrijski *Strafgesetz* (njem. Strafe=kazna) iz godine 1810. i francuski *Code penal* iz godine 1810. Premda francusko postrevolucijsko zakonodavstvo uvodi načelo *nullum crimen sine lege* i *nulla poena sine lege*, načelo *nullum crimen sine poena* nije formalno uspostavljeno, ali je gotovo redovito svaki *crimen* slijedila *poena*. Stoga je bilo svejedno kako nazvati tu granu prava i čitav skup pratećih naziva, da li pridjevom *criminalis* (od *crimen*) ili *poenalis* (od *poena*). Uz stanovita kolebanja između tih dviju mogućnosti u većini jezika prevladali su nazivi izvedeni od *poenalis*, njem. Straf- itd.

Već u prvim susretima s austrijskom kodifikacijom toga pravnog područja (npr. u spomenutoj *Opchinskoj naredbi*, godine 1788) u nas je prevladavala težnja da se »kriminalna djela« nazovu po kazni koja ih slijedi, a kako je ta kazna u nekoliko minulih stoljeća bila najčešće smrtna, tj. gubitak glave, ta se djela zovu »dilovanja ... glavokrivno (criminalc) illiti tako recseno pod izgubljenjem glave zlocsinstvo.«⁹ Osim pridjeva *glavokrivni*, javlja se u tom prijevodu ponekad još *glavogubni*, *glavosudni* i sl. Sustavni naš susret s austrijskom kodifikacijom nametnuo nam je i sustavno rješavanje terminološke dileme. Ali ta je dilema za nas bila mnogo složenija jer je i za *crimen* i za *poena* (njem. Verbrechen i Strafe) postojalo u našoj pravnoj povijesti više konkurentnih naziva. Tako je npr. valjalo izabrati između naziva *kazan*, *pedepsalpedipsa*, *kaštiga* i sl. A kad izaberemo, valja načiniti pridjev, koji nam je prijeko potreban za stvaranje niza dvočlanih naziva prema njem. složenicama sa Straf-. Sredinom 19. stoljeća nastaje četverojezični rječnik pravnih i političkih naziva, koji je objavljen godine 1853. pod nazivom *Juridisch-politische Terminologie für die slavische Sprachen Oesterreichs. Deutschkroatische, serbische und slovenische Separat-Ausgabe*. Hrvatski urednik toga rječnika Dimitrija Demeter odlučio se za imenicu *kazan* i od nje stvara pridjev *kazneni* od kojeg je načinio niz dvočlanih naziva prema njemačkim složenicama (*kazneni zakon* — Straf-Gesetz, *kazneno pravo* — Straf-Recht, *kazneno pravosuđe* — Straf-Rechtspflege, *kazneni sudac* — Straf-Richter, *kazneno postupanje* — Straf-Verfahren itd.). Istodobno Ivan Mažuranić prevodi *Kazneni zakon o zločinstvih, prestupcih i prekršajih* (godine 1852), zatim izlazi *Kazneni postupnik* (godine 1853), *Poslovník za kaznene sudove* (1854), novi *Kazneni postupnik* (godine 1875). Taj izbor imenice *kazan* (gen. kazni, ž. roda) i od nje načinjen pridjev *kazneni* potpuno je prihvatila hrvatska zakonodavna praksa. Ta-

⁸ Vidi o tome Vladimir Bayer, *Kazna batina u kontinentalnoj Hrvatskoj*, u: *Zbornik Pravnog fakulteta*, XXIII, 1, Zagreb 1973, str. 29. i dalje.

⁹ Zanimljivo je da je taj zakonik ukinuo smrtnu kaznu osim u slučaju prijekoga suda, ali je hrvatskom preporoditelju bilo duboko u svijesti stanje u prijašnjih nekoliko stoljeća kad je smrtna kazna, tj. gubitak glave bila redovita kazna.

ko smo dobili nazivlje koje je bilo u skladu s austrijskom kodifikacijom. Kažnjiva djela dijelila su se u tri vrste: *zločinstva*, *prestupci* i *prekršaji*. Najteža kažnjiva djela bila su *zločinstva*. Bilo je pokušaja da se nametne i pridjev *zločinstveni* kao konkurent pridjevu *kazneni*, ali to nije uspjelo jer je kazneno pravo obuhvaćalo sve tri skupine kažnjivih djela, a ne samo *zločinstva*. Tako sredinom 19. stoljeća postoji već izgrađen sustav nazivlja kaznenoga prava. Taj je sustav prošao svoju društvenu verifikaciju i sasvim se učvrstio. To je već bila izgrađena hrvatska tradicija. S takvim stanjem (u kojem je dominirao pridjev *kazneni* s obiljem sveza) ušlo se godine 1918. u novu političku tvorevinu. Novo političko središte pokušava nametnuti svoje nazivlje, što je za područje kaznenog prava učinjeno jedinstvenom kodifikacijom godine 1929. Tada se zakonskim aktima potiskuju nazivi sa sastavnicom *kazneni*, a umjesto njih uvode se nazivi sa sastavnicom *krivični*, kako je to bilo uobičajeno u srpskomu pravnom jeziku. A da bi se to što bolje prihvatilo, onda se traže i razlozi koji bi pokazali opravdanost takva postupka.

I u srpskomu se pravnom jeziku početna kolebanja pri izboru nazivlja. Tako npr. izlazi *Kriminalni (kazniteljni) Zakonik za Knjažestvo Srbiju* od 28. marta 1860. god., a malo kasnije *Zakonik o Postupku Sudskom u krivičnim djelima Kraljevine Srbije* od 10. IV. 1865. No ipak je u praksi prevladala sastavnica *krivični*, vjerojatno pod utjecajem francuskoga pravnoga jezika, u kojem doduše postoje obje sastavnice: *penal* (što bi odgovaralo našem *kazneni*) i *criminell* (što bi odgovaralo izrazu *krivični*). Štoviše, francuski pravni jezik preferira sastavnicu *penal*. No srpski je ipak uzео onu drugu. Mogli bismo pomisliti da je srpski našao oslonac u ruskom kao jeziku uzoru, ali ruski pravni jezik nema toga izraza nego izraz *уголовный*, što asocira na vrijeme kad je smrtna kazna (tj. gubitak glave) bila dominantna. Svaka-ko sastavnica *krivični* potpuno se učvrstila u srpskomu pravnom jeziku te se nakon ujedinjenja godine 1918. pokušala nametnuti i hrvatskomu pravnom jeziku, u kojem je sastavnica *kazneni* bila već čvrsto ukorijenjena. Kako se općenito provodilo načelo »jednačenja po srpskosti«, sve ono što se u hrvatskom razlikovalo od srpskog, moralo je iščeznuti.

Danas nam valja kritički preispitivati hrvatsko nazivlje prije godine 1918. Moramo upoznavati dakle hrvatsku tradiciju i uspostavljati s njome kontinuitet svugdje gdje je on bez razloga prekinut. Iscrpno smo pokazali da je hrvatska tradicija imala sastavnicu *kazneni* u svim svezama te pravne grane. Ne vidim nikakva razloga da bi to bilo bolje zamijeniti sa *krivični*, kako je bilo u srpskom. To je bio također rezultat spomenutoga »jednačenja po srpskosti«. Stanje u hrvatskoj tradiciji sve do godine 1929. govori u prilog nazivima sa sastavnicom *kazneni*. Dakle: *kazneni* zakon, *kazneni* postupak, *kazneno* pravo, *kaznena* odgovornost itd.

SAŽETAK

Mile Mamić, Zavod za jezik IFF, Zagreb
UDK 801.3:001.4:808.62, izvorni znanstveni članak,
primljen 28. lipnja 1991, prihvaćen za tisak 8. rujna 1991.

Reappraising the Terminology of a Traditional Branch of Law

The relation of terms *kazneni* and *krivični* is analyzed within the tradition of Croatian legal terminology. The term *kazneni* is shown to be accepted, while *krivični* was imposed through Serbian influence after 1918.

NORMIRANJE I JEZIK JUGOSLAVENSKIH NORMI

Stanislav Sever

Osvrt *Vratimo se nazivima norma i normalizacija*¹ skraćeni je članak *Tehnička normalizacija u Jugoslaviji*² na koji sam u ožujku 1991. godine reagirao bilješkom *Normiranje i normalizacija*³. Podupro sam vraćanje na termin *norma* i upozorio na imeničnu dvojbu *normiranje/normalizacija*. Pritom sam razdvojio značenje tih riječi. Klaić, naime, pridaje riječi *normalizacija* ova značenja:

1. određivanje norme, obrasca na temelju odgovarajućih izračunavanja;
2. dovodjenje u normu, u normalno stanje; reguliranje;
3. u industriji – prijelaz na proizvodnju fabrikata jednoga tipa tipizacijom pojedinih dijelova fabrikata;
4. *tehn.* grijanje čelika iznad kritičke temperature, a zatim hlađenje u uzduhu; čini čelik sitnozrnim te se lakše podaje obradi.

Klaić navodi i glagol *normalizirati*, –iziram. Tumači ga ovako: postaviti pravilo; odrediti propis te upućuje na imenicu *norma* kojoj kao prvo pridjenjuje ova značenja: pravilo, točan propis, uputa, naputak, obrazac, mjerilo, određena mjera, količina rada, razmjer nečega, načelo rada; propisani oblik, određena težina, veličina i sl. pojedinih proizvoda, standard⁴. Iz navedenoga izlazi da su *norma* i *standard* istoznačnice. *Normalizacija* i *normiranje*, imenice izvedene iz glagola *normalizirati* i *normirati*, istoznačnice su što se tiče propisa i normi, s time što *normalizacija* u tehnici ima i druga značenja. Predložio sam u navedenom članku da se izvedenice tih glagola značenjski razdvoje: prvi bi bolje odgovarao Klaićevim značenjima 2. i 4, a drugi 1. i 3. Tako bi se postupak dobivanja normi ili tipizacija pojedinih dijelova proizvoda nazivao *normiranjem*, a dovodjenje u normalno stanje ili jedan oblik toplinske obrade čelika – *normalizacijom*. U skladu s time bi prema Skoku⁵ djelovao sustav od *norma* »na –izare < vlat. –idiare *normalizirati*« (normalizacija, normaliziranje, normaliziranost) odvojen od sustava »na –irati *normirati*, *normiram* 'odrediti'« (norma, normiranje, normativan, normiranost). Urednička bilješka uz početak Brezinščakova članka u *Jeziku* podupire takvo moje stajalište. To je dobro, jer se dvojbena kakva je u Klaićevu rječniku nalazi i u rječniku dviju Matica⁶, gdje stoji *normalizacija*:

1. dovodjenje u normalno, redovno stanje; regulisanje: - odnosa.
2. određivanje norme, obrasca;

a za *normalizirati*:

1. odrediti, određivati norme, pravila.
2. dovesti, dovoditi u normalno, redovno stanje, na redovnu mjeru, srediti, sredi-vati; dijelom istoznačno stoji i za *normirati* odrediti, određivati, postaviti, postavlja-

¹ M. Brezinščak, *Jezik*, 38(1990/91)5, 154–155.

² M. Brezinščak, *Mjeriteljski vjesnik*, 9(1991)1, 1194–1195.

³ S. Sever, *Mjeriteljski vjesnik*, 9(1991)2, 1251.

⁴ B. Klaić, *Rječnik stranih riječi, tuđice i posuđenice*. Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1978, str. 953.

⁵ P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, 2. JAZU, Zagreb 1972, str. 524.

⁶ *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika*, 3. Matica srpska i Matica hrvatska, Novi Sad – Zagreb 1969, str. 818–819.